

PAPEŽ BENEDIKT XVI. IN RABIN ARIE FOLGER

Izmenjava dveh dopisov

Pojasnilo:

Zaslužni papež Benedikt XVI. je objavo svojega besedila »Nepreklicna milost in poklicanost«. Pripombe k traktatu »De *Iudaeis*« zaupal Mednarodni katoliški reviji *Communio*. (Glej *Communio* 28 (2018) 193–214). Papeževo besedilo pomeni izvirni prispevek k sedanjemu in prihodnjemu dialogu med Judi in kristjani. Dunajski višji rabin Arie Folger je v časopisu *Jüdische Allgemeine* objavil svoj odziv z naslovom »Nevarnost za dialog?« (Gefahr für den Dialog? Das jüngste Traktat von Benedikt XVI. zum katholischen Verständnis des Judentums wird heftig kritisiert. Eine Einordnung aus rabbinischer Sicht, v: *Jüdische Allgemeine* z dne 19.07.2018, <https://www.juedische-allgemeine.de/article/view/id/32264>). Papež Benedikt XVI. ja na to objavo odgovoril v osebnem pismu. Rabin Folger je nato v pisnem odgovoru izrazil svoja soglasja in vprašanja. Izmenjava njunih dopisov kaže, kako rodoviten in obetaven postaja judovsko-krščanski dialog. – Slovenska izdaja revije *Communio* s hvaležnostjo in spoštovanjem objavlja obe pismi: Benedikt XVI. und Rabbi Arie Folger, Briefwechsel, August-September 2018, v: *IkaZ Communio* 47 (2018) 611–617.

Anton Štrukelj

Gospod rabin Arie Folger, MBA
(Master of Business Administration)
višji rabin
Izraelsko bogočastno občestvo Dunaj

Vatikan, 23. avgust 2018

Spoštovani gospod rabin Folger!

Profesor Tück z dunajske univerze mi je poslal Vaše besedilo »Nevarnost za dialog«. Za to pomembno in zares nadaljevalno besedilo se Vam zelo pristrčno zahvaljujem.

Najprej ste pojasnili vrsto mojega besedila. To je dokument za teološko razpravo med Judi in kristjani glede pravilnega razumevanja Božjih obljub Izraelu. Krščanstvo namreč obstaja samo zato, ker se je po porušenju templja in v navezavi na življenje in smrt Jezusa iz Nazareta okoli Jezusa oblikovalo občestvo, ki je bilo prepričano, da hebrejska Biblija kot celota govori o Jezusu in jo je treba razlagati v naravnosti nanj. Tega prepričanja pa večina judovskega ljudstva ni delila. Tako je nastala razprava o tem, ali je pravilna ena ali druga razlaga. Žal, kristjani pogosto ali skoraj vselej niso razpravljali z dolžnim spoštovanjem do druge strani. Namesto tega je nastala žalostna zgodovina krščanskega antisemitizma, ki končno vodi v protikrščanski antijudaizem in z Auschwitzem doseže žalosten vrhunec.

Medtem je pomembno, da se nadaljuje pogovor o pravilni razlagi Biblije judovskega ljudstva med obema občestvoma, katerih vera sloni na tej razlagi. Pomembno metodično podlago za ta dialog predstavlja dokument Papeške biblične komisije »Judovsko ljudstvo in njegovo Sveto pismo v krščanski Bibliji« z dne 24. maja 2001, ki ga v svojih obrazložitvah predpostavljam kot metodično osnovo. Po človeškem predvidevanju ta dialog znotraj nadaljnje zgodovine ne bo nikoli pripeljal do edinosti obeh razlag. To je stvar Boga na koncu zgodovine. Medtem pa je obema stranema naloženo, da si prizadevata za pravilno spoznanje in da spoštljivo premislita dojemanje druge strani. Osrednja vsebina pogovora bodo velike obljube Boga Izraelu, ki sem jih v svojem besedilu povzel v

naslednjih geslih: mesijansko upanje Izraela; dežela; zaveza; etično navodilo in pravilno češčenje Boga. Dovolite mi, prosim, da še enkrat na kratko nakažem, kar sem skušal v svojem besedilu predložiti glede krščanskega pojmovanja teh tematik.

1. Mesijanska obljuba bo seveda vedno ostala sporna. Vseeno pa mislim, da moremo napredovati v medsebojnem razumevanju. Skušal sem na novo dojeti celoto mesijanskih obljub v njihovi večobličnosti in s tem na novo razumeti že in še-ne upanja v njegovem medsebojnem prešinjanju. Veljavna ostaja oblika mesijanskega pričakovanja, ki je utemeljena na Davidovem liku, a je v svojem pomenu omejena. Odločilni lik upanja zame je Mojzes, o katerem Sveto pismo pravi, da je govoril z Gospodom kakor prijatelj iz obličja v obličje. Jezus iz Nazareta se nam kristjanom javlja kot osrednji lik upanja, ker se z Bogom tika. Na osnovi tega novega gledanja se čas Cerkve ne javlja kot čas že dokončno odrešenega sveta, ampak čas Cerkve je za kristjane to, kar je bilo za Izrael štirideset let v puščavi. Njegova bistvena vsebina je torej uvajanje v svobodo Božjih otrok, ki za "ljudstva" ni nič manj težavno, kakor je bilo za Izrael. Če sprejmemo to novo gledanje časa ljudstev, je predložena teologija zgodovine, ki je Judje kot takšne pač ne morejo sprejeti, a more morda le nuditi novo stopnjo v skupnem spopadanju z našo nalogo.

2. Ustrezna razlaga obljube dežele je danes v povezavi z nastankom države Izrael življenjsko pomembna za vse strani. Ne da bi ponavljal vse, kar sem povedal v svojem besedilu, bi rad ponovil tezo, ki ni pomembna samo za kristjane, da države Izrael kot takšne ni mogoče teološko uvrstiti kot izpolnitev obljube dežele, ampak je sama po sebi sekularna država, ki ima seveda povsem verske temelje. Za očete države Izrael – Ben Gurion, Golda Meir idr. – je bilo povsem jasno, da je država, ki so jo ustanovili, morala biti sekularna, preprosto že zato, ker je samo tako mogla preživeti. Mislim, da je razvoj ideje sekularne države bistveno tudi zasluga judovskega mišljenja, pri čemer sekularen ne pomeni protiverski. Sveti sedež je mogel navezati diplomatske odnose z državo Izrael samo pod temi pogoji. Razprava z Arabci ter iskanje mirnega sožitja

z njimi so prav tako vezani na to pojmovanje. Mislim, da ni težko videti, da je tako v nastanku države Izrael vendar na skrivnosten način mogoče spoznati Božjo zvestobo do Izraela.

3. V stvareh morale in bogočastja pa moremo po mojem mnenju danes spoznati veliko večji občutek pripadnosti med Izraelom in Cerkvijo kakor doslej. Celotna tematika je od začetka novega veka zasenčena z Lutrovim protijudovskim mišljenjem, za ki je bilo zavračanje postave bistveno vse od doživetja v stolpu. To doživetje, ki je zaznamovalo njegovo bivanje, se je povezovalo za Markionovim mišljenjem in ustvarilo lažni religiozni markionizem, s katerim se še nismo resno spoprijeli. Zdi se mi, da so prav v tej točki pomembne možnosti za vnovičen pogovor z judovstvom.

Spoštovani gospod rabin, predolgo sem se razpisal. Prosim, oprostite. Ponovno se zahvaljujem za Vaše besedilo.

Vaš Benedikt XVI.

* * *

Spoštovani gospod zaslužni papež Benedikt XVI.

Joseph Ratzinger

Dunaj, 24. elul 5778 – 4. september 2018

Visoka eminenca,

zahvaljujem se Vam za Vaše pismo z dne 23. avgusta 2018, ki mi ga je po elektronski pošti poslal Monsignor Georg Gänswein in prof. Jan-Heiner Tück dne 30. avgusta.

Z velikim zanimanjem sem prebral Vaše pismo in teze, ki so v njem. Bolj kakor Vaš članek v *Communio*, ki je znotraj-krščanski dokument, kakor Vi in jaz poudarjava v vzajemnem strinjanju, vsebuje Vaše pismo teze, ki morejo biti v judovsko-krščanskem dialogu zares kažipot.

Najprej bi rad izrazil svoje popolno soglasje z Vami v tretji točki. Da, Judje in kristjani smo v tem času prav posebej poklicani, da se skupno zavzemamo za ohranjanje moralnih meril na Zaho-

du. Zahod postaja vedno bolj sekularen – medtem ko naraščajoča manjšina spet resno jemlje svojo vero in verske dolžnosti. Večina pa zdaj postaja vedno bolj nestrpna do vere, vernih ljudi in verskega življenja. Tu moremo in naj bi pogostejše nastopali skupaj. Skupaj moremo biti veliko močnejši kakor posamično.

Poleg tega imamo skupne vrednote in oboji cenimo hebrejsko Biblijo. Tudi če več mest razlagamo različno, imamo tukaj skupni temelj. Vrh tega oboji zastopamo takšne veroizpovedi, ki kažejo in zagovarjajo veliko politično toleranco. Seveda so v vsaki veroizpovedi tudi skrajneži. Toda kot član Evropske konference rabinov, Pravoslavne konference rabinov v Nemčiji in Rabinskega sveta Amerike, ki so ugledne pravoslavno-judovske organizacije, morem potrditi, kako pomembno nam je, da se zavzemamo za strpno družbo in da smo vedno zgroženi, če se kakšen fanatik iz naših vrst izraža ali obnaša drugače. Mislim, da isto velja za katoliško Cerkev. In zato se morajo prav takšni verski zastopniki, kakor so naši kolegi in mi, zavzemati za mnogovrstno strpno družbo, v kateri je mogoče spoštovati verne ljudi in njihove cilje, in v kateri verske ideje še naprej sodoločajo javno razpravo.

Vašo drugo točko imam za najpomembnejšo témo v judovsko-krščanskem dialogu. Kakor smo med vrsticami zapisali v našem dokumentu *Med Jeruzalemom in Rimom*, razumemo, da je bilo Cerkvi bistveno lažje navezati diplomatske odnose s sekularno državo Izraelom. In seveda se zdi lažje sklepati kompromise v prid Palestincem, če se država pojmuje sekularno. A Vi sami pišete, da tudi sekularna država ni izključena iz Božjega blagoslova in da Bog potrjuje večno zavezo z judovskim ljudstvom. S tem je razdalja med našimi stališči gotovo postala manjša.

Tu bi rad poudaril, da je sestava demokratične države Izrael sicer svetna sekularna sestava, kakor pišete, a da najmanj za množično vrnitev Judov z vsega sveta na Sion ne more biti nepomembna. Kardinal Koch nam je (petim rabinom, ki smo mu poslali odprto pismo) sicer v pismu predlagal, da bi se med seboj srečali in se pogovorili o tej témi, kar bomo radi sprejeli. Pravkar smo sestavili pismo, ki ga bo v tej zadevi doseglo. Kolikor se po-

kaže možnost, bi jaz zelo pozdravil, če bi se mogli srečati v Rimu za osebni pogovor.

In zdaj k Vaši prvi točki. Čeprav gojim kot učenec več učencev rabina Josepha Ber Soloveitchika bistveno večjo naklonjenost do Vaše tretje točke (zavzemanje, da bi podpirali moralne dojemljivosti družbe in da bi bolje varovali verujoče ljudi in njihovo versko svobodo), kakor do teološkega dialoga, ki ga je Rav Soloveitchik prej odklanjal, se mi zdi Vaše vabilo potencialno vplivnejše, ker je naravnano na skromnejši cilj. Vi namreč ne zagovarjate dialoga, v katerem skušamo drug drugega prepričati, ampak dialog, da bi drug drugega bolje razumeli. Pomembna se mi zdi zlasti Vaša izjava: »Po človeškem predvidevanju ta dialog znotraj nadaljnje zgodovine ne bo nikoli pripeljal do edinosti obeh razlag. To je stvar Boga na koncu zgodovine«. S tem je postavljeno znamenje, naj dialog pospešuje razumevanje in prijateljstvo, ni pa mišljen za to, da bi misijonaril ali obravnaval teološka vprašanja.

Dovolite mi, prosim, da se spet navežem na neko témo Vašega članka v *Communio*, namreč na nepreklicano zavezo. Kakor sem zapisal v svojem članku v *Jüdische Allgemeine*, imam popolno razumevanje za to, da hočejo kristjani ostati zvesti stebrom svoje vere. Zato je Papeška komisija za verske odnose z Judi to nepreklicano zavezo imenovala skrivnost. Vi se v svojem članku skušate soočiti z napetostnim poljem te skrivnosti. Tu bi rad – ne presejnetljivo – poudaril, kako pomembna je teza o nepreklicani zavezi za odpravljanje antisemitizma. V preteklih stoletjih so nekateri kristjani prav s tezo o prekljicani zavezi opravičevali veliko trpljenja, ki je bilo prizadejano Judom. Ne bi si lastil pravice, da bi od kake druge verske skupnosti zahteval, naj svoje doktrine razlagajo tako ali drugače. Zaradi resničnega trpljenja, ki so ga v preteklosti iz tega razloga kristjani prizadeli Judom, moram tu napraviti izjemo in prositi prav za to, da bi okrepili to nasprotno tezo, ki je zdaj v Cerkvi visoko cenjena, namreč tezo o nepreklicani zavezi. Ta teza iz Vašega načina gledanja nikoli ni smela biti drugačna.

V *Communio* argumentirate, da Cerkev nikoli ni verjela v teorijo substitucije (namestništva). Kot zaslužni najvišji predstavnik

katoliške Cerkve smete tako argumentirati. Je celo zelo pomembno, da zgodovinsko delno nove namene globoko zakoreninimo v preteklosti in v najstarejših naukih. Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti zločinov preteklosti, tudi če jih zdaj vrednotimo kot nezvestobo do krščanstva, a so jih storili kristjani v imenu krščanstva. Danes spominjajo judovske svinje na nemških stolnicah in statuti Cerkve in sinagoge na fasadi stolnice v Straßburgu (in na mnogo drugih krajih) tako na temno preteklost kakor tudi na današnje mirne in prijateljske odnose, ki so pravo nasprotje, in to sme biti tako. Ne smemo pa pozabljati zgodovine in trditi, da je vse bilo vedno dobro, ker so bili storilci domnevno teološko v zmoti. Ne lastim si pravice in trditi, da bi Vi radi prikrivali zgodovino, ne, Bog varuj! A nam Judom bi veliko pomenilo, da bi skupaj z Vašo tezo, da si Cerkev nikoli ni smela prilaščati substitucije judovskega ljudstva, videli priznано tudi to, da so se v določenih časih mnogi kristjani vendarle oklepali teorije o substituciji – torej proti čistemu nauku Cerkve – in s tem opravičevali neizmerno trpljenje.

Ostajam v upanju, da bo najino dopisovanje – in z »najino« vključujem tudi dopisovanje najinih kolegov – pomagalo okrepiti in poglobiti dialog in da bodo iz tega nastala dejanja za boljšo družbo.

V nekaj dneh bomo obhajali *Roš Haššana*, leto, ki ga med drugim pojmuje kot jubilej stvarjenja Adama, torej kot vesoljni človeški praznik. Ob tem Vam voščim *Šana tova umtuka*, dobro in sladko leto, za Jude, kristjane in za vse ljudi.

S prijaznim pozdravi,

Arie Folger
višji rabin na Dunaju